

Гетьман Ю.А.

асистент кафедри дизайну,
Луцький національний технічний університет

СУЧАСНА НАРОДНА ІГРАШКА В СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. У статті висвітлено особливості використання сучасної народної іграшки та її роль у формуванні предметно-просторового середовища. Відзначено домінуючу роль дерев'яних іграшок в оформленні екстер'єру та солом'яних і глиняних – в інтер'єрі.

Ключові слова: народна іграшка, інтер'єр, екстер'єр, дизайн.

Аннотация. Гетьман Ю.А. Современная народная игрушка в среде. В статье раскрыты особенности использования современной народной игрушки и ее роль в формировании предметно-пространственной среды. Отмечено доминирующую роль деревянных игрушек в оформлении экстерьера и соломенных и глиняных – в интерьере.

Ключевые слова: народная игрушка, интерьер, экстерьер, дизайн.

Annotation. Getman Yu.A. The modern folk toys in environment. The article highlights the features of contemporary folk toys and its role in the formation of subject-dimensional environment. Noted the dominant role of wooden toys in the design of exterior and straw and clay – in the interior.

Key words: folk toys, interior, exterior, design.

Актуальність дослідження. Іграшка є давнім видом народного мистецтва. Народна іграшка несе в собі художню культуру народної творчості, розвиває неповторні риси естетики свого народу. Вона відіграє важливу освітню, виховну і організаційну ролі. В давнину діти робили собі іграшки самі – народ виховував майбутніх майстрів.

Іграшка є засобом передачі культурного досвіду народу від покоління до покоління. Вона є скарбницею народної спадщини, що зосереджує в собі основні різні види мистецтва: кераміка, різьба по дереву, ткацтво, художній розпис, плетіння.

Сучасні дизайнери все частіше звертаються до іграшок, використовуючи їх у формотворенні предметно-просторового середовища.

Проблемою є недостатня поінформованість загальної про сучасну народну іграшку як про частину інтер'єру, важливого елементу при формотворенні середовища.

Ставлення до народної іграшки в різних країнах світу не однаково, іноді й протилежно. Є національні спільності, країни, які ніби не помічають своєї народної іграшки, не вивчають її, не збирають, не репродукують. А є такі, які активно вивчають, репродукують, мають музеї іграшки, численні видання. У таких народів, як правило, все гаразд із сполученням національної ідеї з проблемами державного будівництва. Це Німеччина, Чехія, Італія, Франція, Польща, Японія, Росія, Естонія та інші країни. На жаль, Україну годі шукати серед них [2, с. 26].

Даній темі на теренах України приділяється мало уваги, тому є доцільним і актуальним висвітлити її в даній статті.

Мета і завдання роботи. Метою роботи є висвітлення ролі сучасної народної іграшки у формотворенні предметно-просторового середовища.

Завданнями роботи є виявити сфери застосування та типи іграшок в інтер'єрі і екстер'єрі; описати способи використання народної іграшки в сучасному середовищі.

Об'єктом дослідження є різні типи сучасної народної іграшки, що включають антропоморфну, зооморфну пластику та побутові форми з різних матеріалів. **Предметом дослідження** є роль сучасної народної іграшки у середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз публікацій та інформаційних джерел окреслює питання, які виникають при дослідженні народної іграшки. Історичні прототики та прообрази народної іграшки, фольклорні витоки основних образів і сюжетів, а також матеріали, для виготовлення іграшок, описані в праці О. Найдена [2]. В даній роботі відсутнє звернення до ролі сучасної народної іграшки в середовищі.

Історія розвитку і занепаду осередків, що займаються виготовленням народної іграшки, описана А.А. Антоновичем, Р.В. Захарчук-Чугай, М.Є. Стакевичем [1]. Інформація не містить детального опису основних типів іграшок.

Публікації про діяльність сучасних майстрів, про виставки народної іграшки, представлені в інтернет-

Надійшла до редакції 01.06.2012

мережі [3]. Більшість зразків іграшки первісного часу описані в працях археологів [4; 5].

Про життя і побут сільських дітей на Поліссі дослідила Н.Заглада [6]. В цій етнографічній монографії розглянуті різні типи народної іграшки. Вона подає низку важливих спостережень про їх побутування в середовищі дітей. Словесну інформацію ілюструють графічні малюнки іграшок, значна частина яких є унікальними, оскільки нині це єдині свідчення про існування таких типів іграшок в Україні. Попри змістовний виклад матеріалу та ілюстрації, недостатньо інформації про використання ляльок як елементу декору будівлі.

Всі вище перераховані дослідники не торкнулись теми саме сучасної народної іграшки. Дана тема представлена у статті, і дає ґрунтовні пояснення по проблемі.

Виклад основного матеріалу. Народна іграшка завжди вважалась важливим елементом традиційної народної культури. Вона формує духовний світ як дітей так і дорослих, та дає відчуття рідного коріння. Кожна етнічна спільність, кожний народ має свій іграшковий репертуар, кожна культура – свою іграшкову культуру. На початку історії людства освоєння простору навколишнього середовища відбувалося шляхом створення найпростіших «примітивних» лаконічно компактних форм і з найбільш доступних природних матеріалів – дерева, глини, трави, кори, листя, плодів. Спілкуючись з народною іграшкою через зір і дотик, іноді через смак (фігурне обрядове печиво, іграшки з сиру, цукру), людина збагачується загальнолюдським, національним та місцевим досвідом художньо естетичної та доцільної організації матеріалу.

Народна іграшка як елемент декору в інтер'єрі відіграє важливу роль. Повне враження від помешкання чи будь якого інтер'єру формують деталі. Саме завдяки їм виникають тонкі художні значення емоційно-психологічного та асоціативно-культурного характеру. Народна іграшка не лише здатна логічно завершити інтер'єр, але й створити дух, стан, відчуття, психологічний комфорт в середовищі його мешканця.

Зараз народна іграшка знову перестає бути просто забавкою, а набуває естетичний та духовний зміст, як у давнину, коли іграшки служили оберегами, ідолами, символами жертви тощо. Це явище закономірне. Воно, здається, не веде до занепаду іграшки, її остаточного знищення, а зумовлює її функціональну переорієнтацію. Народна іграшка все більше знаходить своє місце в музейних експозиціях і приватних зібраннях, стає об'єктом споглядання, інтересу культурно-інтелігентських шарів суспільства. Із послабленням функціональних (ігрових) властивостей в народній іграшці посилюється ціннісні художньо-естетичні якості.

Зараз народна іграшка – це не просто забавка, – вона стала елементом дизайну, атрибутом декору, прикрасою інтер'єру, предметом меблів і навіть самостійним твором декоративно – прикладного мистецтва.

Народна іграшка вирізняється тематичною неоднорідністю та глибоким змістовним наповненням.

Вона представлена розмаїттям матеріалів технічних і художніх способів опрацювання, багатством формальних, композиційних орнаментальних, колористичних вирішень. Народна іграшка включає в себе декілька видів народного мистецтва і, отже, становить багатогранне явище.

Важливу роль у створенні народної іграшки, й усіх видів декоративно-ужиткового мистецтва, відігравали матеріал, спадкоємний досвід розуміння його властивостей, досконале володіння способами обробки й оздоблення та вміння передбачити декоративні ефекти майбутнього твору. У народному середовищі забавки виробляли з різних легкодоступних і безпечних для здоров'я матеріалів. Найуживанішими серед них були дерево, рослинні трав'яністі матеріали (рогоза, солома, листя кукурудзи, овочі, квіти), глина, сир, папір, тканина. Отже, залежно від матеріалу можна виділити наступні види народної іграшки: дерев'яна, з соломи, рогози, лози, глиняна, сирна, з тканини, паперова, з овочів та квітів.

Дерев'яні іграшки. Найдоступнішим та популярним матеріалом для дитячої іграшки здавна було дерево. До сьогодні в селах Волинського Полісся широко побутують різноманітні види дерев'яних народних іграшок, що мають свої локальні конструктивні та функціональні особливості, наприклад деталі скріплені шарнірами.

За походженням більшість народних іграшок тісно пов'язана з різноманітними сторонами традиційної господарської діяльності, тож окрім розважальної функції, вони мають глибоке виховне значення. Сьогодні народна дерев'яна іграшка як атрибут сучасного інтер'єру заслуговує на особливу увагу. В Німеччині є цілі села, в яких люди заробляють собі на життя майже виключно створенням дерев'яних іграшок різних розмірів, які підходять не тільки для інтер'єру, а й декорування екстер'єру.

Іграшки в сучасному середовищі є важливим стилеутворюючим елементом, які зберігають генетичний зв'язок з первісною міфологією, навіть перебуваючи в новому контексті сучасного проектування.

Народна іграшка може бути пов'язана з загальною концепцією проектного об'єкту або цілого середовища. Яскравим прикладом такого застосування є німецьке містечко Сейфен (рис.2). Там більшість родин займається виготовленням дерев'яної іграшки, яка часом за масштабами нагадує монументальну скульптуру (рис.1). Фасади будинків, дворики, фонтани, вітрини магазинів, навіть дашок над інформаційним стендом прикрашені точеними або вирізаними стилізованими фігурками людей, звірів, птахів. Кожен будинок – це магазин з головного фасаду, а з двору – майстерня і склад деревини. В основі стилізації фігур всі майстри використовують прості геометричні фігури: кулі, циліндри, конуси.

Одним із завдань дизайну є проектування не лише матеріального середовища, а й духовного, сучасної культури, в якій будуть зростати та виховуватись наступні покоління. В дитинстві кожної людини закладаються основні уявлення про навколишній світ, формується особистість. І якою вона буде в значній

Рис. 1. Плетені ляльки для інтер'єру:
1 – ангел; 2 – лялька; 3 – рибка.
Автори О.Якимович, Т. Мисковець.

Рис. 2. Іграшки в екстер'єрі у м. Сейфен (Німеччина)

мірі залежить від того, в якому середовищі вона зростає, що і хто її оточує. Тому роль народної іграшки в стилеутворенні сучасного середовища має велике значення. Особливо це стосується дитячих кімнат, дитячих кафе та ігрових майданчиків. Улюбленою іграшкою дітей залишається традиційний дерев'яний коник-гойдалка, але саме від задуму дизайнера залежить, яку роль він буде відігравати в інтер'єрі. Іграшка може бути кольоровим акцентом, емоційним наповненням, головним елементом в структурі простору, який не тільки займає місце але й розмежовує його.

Лялька-мотанка. На Волинському Поліссі іграшки виготовлялись не тільки з твердих і пластичних матеріалів, а й з лози, соломи, технікою плетіння. Чудернацькі солом'яні ляльки з ледь помітною перев'яззю голови, талії і довгими руками, на Україні, як і в інших слов'янських народів, були для дітей простого люду найдоступнішою іграшкою [1, с. 228].

Кожна доросла іграшка рано чи пізно потрапляє в дитячі руки. Це сталося і з ритуальною лялькою (у деяких племенах дітям навмисно віддають ідолів, які мали обрядове призначення). Ритуальні ляльки були великі – такі, що виготовлялись для обрядів, вони виконувались усім миром – селом (Купайло, Ярило), з гілок, трав, квітів, та вбиралися у тканини, щоб надати схожості до людей. Вони мали різний вигляд і робилися з «підручних» матеріалів. Здавна в Україні ще задовго до народження дитини мати виготовляла та клала в колыску вузликіву ляльку, яка мала її обжити, задля забезпечення спокою сну малюка. Після народження дитини лялька залишалася в колысці як оберіг сну дитини. Зараз лялька-мотанка найпопулярніший вид народної іграшки, який використовують в інтер'єрах західноєвропейських країн (рис.2).

В сучасному інтер'єрі такі ляльки активно використовуються (Рис.1). І дедалі частіше їх роблять з урахуванням не тільки естетичної, а й практичної функції. Наприклад, плетена лялька з лози може виконувати роль підставки під квіти, завдяки міцному і не дуже пружному пустотілому каркасу.

Дітям подобається бавитись на підлозі, тому шиті іграшки з кольорових клаптиків тканин можуть виконувати функцію подушки або килимка. Ці іграшки можуть бути витримані в тій самій кольоровій гамі, що і весь інтер'єр, або деякі його деталі, наприклад: м'які меблі, штори, покривала. Наявність яскравих іграшок передбачає використання більш стриманих нейтральних кольорів в оформленні інтер'єру. Якщо дитяча кімната виконана в яскравих кольорах, то іграшка має бути менш яскравою. Це допоможе зберегти інтер'єр від зайвої строкатості. Перенасиченість яскравими елементами дає зворотній ефект від очікуваного, замість легкого або яскраво-енергійного інтер'єр може здаватись тяжким, грубим та дратівливим.

Висновки. Сьогодні народна іграшка знову відіграє важливе культурне і естетичне значення в нашому житті. Повернення до стародавніх елементів побуту дають неперевершений шарм сучасним помешканням та присадибним ділянкам. Дерев'яна іграшка дуже популярна в оздобленні екстер'єру у зв'язку з високою естетичністю, екстравагантністю,

та довговічністю матеріалу, завдяки сучасним речовинам, що запобігають псуванню дерева. Ляльки-мотанки популярні в інтер'єрах будинків різних стилів, адже іграшка своїми лаконічними та простими формами надасть певного шарму в будь-якому інтер'єрі. Відродження та зміцнення позицій народної іграшки в сучасному світі залежить від співпраці майстрів, художників, науковців та дизайнерів.

Список використаних джерел:

1. Антонович А.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво [Текст] / А.А. Антонович, Р.В. Захарчук-Чугай, М.Є.Станкевич. – Львів: Світ, 1992. – С. 227-233.
2. Найден О.С. Українська народна іграшка: Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості [Текст] / О.С. Найден. – К.: АртЕк, 1999. – 256 с.
3. «Українська іграшка». Виставка традиційної та авторської іграшки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://traditions.org.ua/>
4. Охріменко Г.В., Кучинко М.М., Кубицька Н.В. Розвиток керамічного виробництва на Волині (археологічний, етнографічний, мистецький аспекти) [Текст] / Г.В. Охріменко, М.М. Кучинко, Н.В. Кубицька – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2003. – 246 с.
5. Нариси культури давньої Волині за загальною редакцією Г.В.Охріменка. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. – 600 с.
6. Життя та побут на Поліссі за загальною редакцією Н.Г. Заглади. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2009. – 500 с.